

zij de *war-bonus*, meer dan het dubbele) en reders die, zo zagen de zeelieden het, terwijl zij hun leven moesten wagen, aan de wal zaten en winsten maakten en, daar twijfelden die zeelieden niet aan, hen weer zouden willen terugdringen op hun lage gages en op hun onzekere positie zodra de oorlog afgelopen was. Zo was het na de eerste wereldoorlog ook gegaan en een Engels rijmpje, de Nederlandse zeelieden niet onbekend, had dat pregnat uitgedrukt:

*'In times of war, but not before,
God and the Sailor we adore,
but when war is over and peace remitted,
God is forgotten and the Sailor quitted.'*¹

Vaarplicht en vordering

Gelijk eerder opgemerkt, was de Nederlandse regering er in juni '40 niet toe overgegaan, de koopvaardijvloot te vorderen – zij had toen wèl in augustus bij het wetsbesluit A 5 de arbeidskracht der opvarenden gevorderd door de vaarplicht af te kondigen. Alle Nederlanders en Nederlandse onderdanen (de Indonesiërs aan boord van de schepen) *moesten* dus blijven varen², maar er waren natuurlijk omstandigheden denkbaar waarin dat van bepaalde opvarenden teveel geveerd zou zijn. Wie verleende dan ontheffing van de vaarplicht? Welke instantie besliste in geval van twijfel? Dat alles was in augustus '40 niet geregeld, hetgeen onbevredigend was.

Even onbevredigend bleek het te zijn dat de regering de vordering van de koopvaardijvloot niet aangedurfd had – dat de Noorse regering dat wèl gedaan had (zo ook de Engelse), was aan de schepelingen die met hun Noorse (en Engelse) collega's veel contact hadden, geenszins onbekend. Steenberghe's hoofdambtenaar Speekenbrink schreef in september '41 een lange en gedegen nota³ waarin hij uiteenzette dat de in '40 gekozen con-

¹ Dit is een variant van een Engels gedichtje uit de zeventiende eeuw waarvan de volgende Nederlandse vertaling bekend is:

*'Wij wenden ons tot God en Jan Soldaat,
als hoge nood en bitt're strijd ons wacht.
De nood voorbij, het land in vredestaat,
Vergeten wordt de Heer en Jan Soldaat veracht.'*

² Over de Chinezen en Laskaren had de Nederlandse regering geen rechtsmacht.

³ Tekst: *Enq.*, dl. III b, p. 186-97.